

Velimir RADOVIĆ

Jedno hapšenje i njegovi odjeci

Gradanski rat koji je 1936. god. izbio u Španiji izazvao je veliki talas antifašističkih manifestacija širom svijeta u znak solidarnosti sa pravednom borbom španskog naroda i njegove vlade Narodnog fronta. I KPJ u ovo vrijeme najdirektnije izražava svoj internacionalizam slanjem dobrovoljaca u redove španske republikanske vojske, u grupu internacionalnih brigada.

U ovom članku biće govora o odjecima i nekim posljedicama hapšenja Adolfa Muka, a koje je uslijedilo iznenada i naizgled slučajno, i to baš usred izvršavanja zadatka na prikupljanju i transportovanju naših dobrovoljaca u Španiju, početkom marta 1937. god. Ovo, ipak, značajno hapšenje i istraga nad uhapšenima Adolfom Mukom, neko vrijeme članom CK KPJ i Antunom Franovićem, takođe poznatim partijskim funkcionerom, zbili su se i u početku velike i teške borbe za konačnu konsolidaciju KPJ na čelu koje je stao njen novi generalni sekretar Josip Broz.

Obojica ovih, za policiju važnih uhapšenika, rodом su iz Kotora.

Adolf Muk rođen je 1893. god. Otac mu je bio poštanski službenik, doseljen iz Tirola, a majka domaćica, od porodice Marković iz sela Releze u Crnoj Gori. Po nekima, završio je nekoliko razreda gimnazije kao i jednu vrstu tehničkog liceja u Veneciji. Do prvog svjetskog rata bavio se konobarskim zanimanjem, a docnije bio privatni činovnik. Odlično je vladao sa nekoliko evropskih jezika. Odmah po završetku prvog svjetskog rata najaktivnije radi na organizovanju komunističkog pokreta u Boki Kotorskoj i Crnoj Gori. U *Arhivskom pregledu*, broj 1-2/67, doslovce stoji: »Do 1934. bio član Mesnog i Okružnog komiteta u Boki Kotorskoj i Pokrajinskog komiteta KPJ za Crnu Goru. Sredinom 1934. kooptiran u CK KPJ, a na IV Zemaljskoj konferenciji izabran u Politbiro CK KPJ, na kojoj funkciji je ostao do sredine 1936. Uz pomoć sekretara Partije Gorkića početkom 1937. radio na prebacivanju jugoslovenskih dobrovoljaca u Španiju sa francuskim brodom »La Corse« kojom prilikom je

uhapšen početkom marta (4. marta). Na policiji se izdajnički držao i otkrivanjem mnogih veza i akcija Partije, naneo ogromnu štetu, zbog čega je isključen »za svagda« iz KPJ. Osuđen na 10 godina robije. Tokom II svetskog rata, iz zatvora u Sremskoj Mitrovici prebačen najpre u Mostar, a potom je dospao u bokokotorski zatvor. Pošto je odbio ponuđenu saradnju sa Talijanima, okupatorske vlasti su ga streljale najverovatnije marta 1943. godine«.

U podacima presude Franović Antuna stoji za njega: »da je neizvjesnog dana 1925. u Kotoru postao član KPJ i kao takav nakon svog odlaska iz Kotora u Beograd ovde bio član takozvane saobraćajne ćelije sve do svog odlaska u Rusiju... Što je neizvjesnog dana u drugoj polovini 1927. god. iz Beograda ilegalnim putem preko Beča otišao u Moskvu gdje je stupio u školu za agitatore tkz. komunistički univerzitet nacionalnih manjina zapada koju je školu završio, a neizvjesnog dana druge polovine 1935. god. primivši od Čopića Vladimira, člana CK KPJ 1000 francuskih franaka i 100 šilinga, lažan pasoš i instrukcije, preko Beča došao u zemlju te kao instruktor kod PK KPJ u Splitu radio na organizovanju komunističke propagande i komunističkih organizacija, dakle što se stavio u vezu sa društvom i licima u inostranstvu u cilju dobijanja pomoći otuda radi priprema za revoluciju i nasilnu promjenu sadašnjeg socijalnog i političkog poretka u zemlji«.

To su u kratkim crtama biografski podaci ove dvojice komunističara koji će biti dugo saslušavani u beogradskoj glavnoj 1937. godine, a koji su zajedno uhapšeni na francuskom brodu »La Corse«.

U izvodi iz prepisa saslušanja uhapšenog Franović Antuna, a koji se čuvaju u Centru za izučavanje radničkog pokreta za Dalmaciju u Splitu, Franović opisuje, između ostalog, šta je radio u SSSR-u, zatim kako se pomoću partijskih veza preko Beča vratio u zemlju, odnosno u Kotor, a odatle opet pošao na partijski rad u Dalmaciju gdje duže vrijeme intenzivno radi na organizovanju partijskih organizacija da bi mu jednog dana, navodno, došla odluka CK KPJ da putuje za Marselj. Ovdje dalje doslovno stoji: »Odluka CK dobijao je preko Rikija koji je održavao vezu sa CK, jer je bio politički sekretar PK za Dalmaciju. 12. I 1937. otputovao je za Sušak, zatim autom do Trsta pa vozom do Đenove, a odatle brodom za Marselj. U Marselju se javio emigrantskom komitetu pod svojim pravim imenom kao i partijsko ime »Jelić«. Kroz desetak dana otputovao je za Pariz gdje se javlja emigrantskom komitetu. U Parizu se povezuje sa Krndelj Ivanom. Nastanio se u hotelu »Modern«, — Rue caile 8 Boulevard Velit. Od emigrantskog komiteta dobija materijalnu pomoć za izdržavanje. Sutradan po dolasku u Pariz, Krndelj ga povezuje sa A. Mukom sa kojim se sastaje nekoliko puta. Jednom prilikom Muk mu je rekao da treba da zakupi (Muk) jedan brod za dobrovoljce Jugoslovene za Španiju. Neko vrijeme nije viđao Muka.

Pošto ga je jako boljela noga, Krndelj mu je u svoj stan doveo jednu ženu koja mu je pregledala nogu, i rekla mu da uveče dođe na stanicu i dala mu voznu kartu za Marselj i 100 franaka. Na željezničkoj stanici u Parizu našao je i lice »Somer«, član CK KPJ, koje je putovalo do Marselja kao i pomenuta žena. U Marselju ih je čekao Muk. Sutradan mu je Somer rekao da je CK KPJ odlučio da on zajedno sa Mukom putuje u Jugoslaviju i to zakupljenim brodom, a zatim sa dobrovoljcima za Španiju gdje treba da ostane do okončanja građanskog rata. Muk mu je tom prilikom predao brodsku kartu za Ajaćio na Korzici. Na brodu prema Ajaćio našao je Muka i kapetana zakupljenog broda kojega su trebali preuzeti u Ajaćio. U Ajaćio su ostali 2 — 3 dana očekujući brod i nabavljajući još neke potrebne stvari i prekrcaavajući hranu nabavljenu u Marselju za dobrovoljce. Dana 23. ili 25. II krenuli su brodom »La Corsse« iz Ajaćia prema Splitu. 28. II stigli su pred Split između Šolte i Brača i istakli 2 crvena fenjera na jarbol (ugovoreni znak). Na ugovoreno mjesto došli su u 20 časova, gdje su ostali jedan sat. Zbog lošeg mora morali su da se sklone u luku Stari Grad na Hvaru, gdje su ostali tu noć i sutradan. Sutra večer ponovo su pošli na ugovoreno mjesto, gdje su čekali do jedan sat po ponoći. Kako niko nije došao produžili su na drugo ugovoreno mjesto pod Petrovcem na moru, gdje su stigli 2. III. Zbog oluje morali su se skloniti kod ostrva Sv. Nikole. Sjutradan uveče ponovo su otišli na ugovoreno mjesto sa ugovorenim znakom (dva crvena fenjera na jarbolu). Na obali (Petrovac na moru) pojavljuju se neki automobili i brodski signali. Franović i kapetan opominju Muka i traže da bježe. Muk ne vidi još nikakvu opasnost. Kad su brodska svijetla počela da im se približuju počeli su da bježe, ali poslije 20 minuta motorni bojni čamci su ih opkolili i prisilili kapetana da vozi prema Zelenici, gdje su stigli noću oko 3 sata 4. III. Tu su Franović i Muk uhapšeni.

»Napominjem da mi je Adolf Muk rekao da će biti oko 500 dobrovoljaca, a poslije najviše 300.

Ispit mi je pročitao i u svemu ga za svoj priznajem.

Delovođa

Ljud. Tiljak

Pismen sam

Franović s. r.

Islednik šef odelenja opšte policije
»Saветnik Drag Lj. Jovanović«

»Nastavljeno 12. III 1937. g. u odelenju opšte policije Uprave grada Beograda

Kada Franović Antunu bi pokazana Dr. Braina Fos Rudin, lekarka, on izjavi slijedeće:

U licu lekarke prepoznajem damu iz Pariza? Ista da mu je predala kartu za Marselj i da je ista putovala do Marselja i razgovarala sa »Somermom« i Mukom, članovima CK KPJ«.

Uzگرد napominjemo da je pseudonim »Somerm« u stvari Milan Gorškić, neko vrijeme generalni sekretar KPJ.

Baš ovo interesantno hapšenje Muka i Franovića na brodu u Zelenici, posebno Muka, smatraće beogradska politička policija svojim velikim uspjehom u borbi protiv komunizma.

Presudom Državnog suda za zaštitu države od 29. oktobra 1937. godine D. S. br. 23/37 osuđeni su niže navedena lica zbog članstva i propagande komunizma:

1. Muk Adolf pok. Fridriha, privatni činovnik iz Kotora, na kaznu od 10 godina robije i trajan gubitak časnih prava;

2. Franović Antun Krstin, mornar iz Dobrote, sreza kotorskog na kaznu od 5 godina robije i 5 godina gubitka časnih prava;

3. Kovačević Stanko Petrov, iz Grahova, električar u Beogradu, na kaznu 2 godine strogog zatvora;

4. Dr Braina Fos Rudin, pok. Leona, lekarka iz Rige (Letonija) na kaznu od 6 mjeseci strogog zatvora i proterivanje iz Jugoslavije za svagda; i

5. Vušović Ljubomir, pok. Vidaka, profesor privatne gimnazije u Beogradu, po § 280 k. p. oslobođen od optužbe.

Osuda Adolfa Muka i naročito njegovo držanje pred policijom u toku istrage imaće velikog odjeka u redovima KPJ. O tome svjedoče i dva članka napisana u *Proleteru* br. 13 od decembra 1937. godine i broj 1-2 od januara-februara 1938. godine, potpisana sa inicijalima »TT« i pseudonimom »Zagorac«. Oba članka napisao je Josip Broz-Tito. U prvom, pod naslovom »*Slučaj izdajnika Adolfa Muka*« piše:

»U toku 17 godina od kako se naša Partija nalazi u nelegalnosti našlo se u njoj ne malo izdajnika i provokatora. Bilo je takvih koji su postali provokatori zbog toga što im nije bilo moguće ostvariti svoje bolesne ambicije. Bilo je takvih koji su došli u naš pokret kao provokatori, poslani direktno od policije. Bilo je takvih koje je policija uspjela slomiti i učiniti iz njih svoje slijepo oružje. Ali najviše je danas takvih bijednika koji su pod batinama i mučenjima postali izdajice time, što su teretili svoje drugove i provaljivali čitave organizacije. Ali niko od svih tih provokatora i izdajnika nije do danas toliko osramotio našu Partiju, kao što je to učinio Adolf Muk sa svojim izdajničkim i provokatorskim držanjem pred klasnim neprijateljem. Slučaj izdajnika Adolfa Muka najteži je do danas u našoj Partiji ne samo po tome što je on mnogo pričao i izdavao klasnom neprijatelju, nego i u tome što je Muk od 1919. godine slovio kao ispravan i odan borac radničke klase; u tome je uspio — blagodareći nepravilnoj političkoj kadrova sa strane nekih ljudi — da se uzdigne do rukovodećeg foruma naše Partije. Taj je slučaj tim teži što se dogodio baš u vrijeme kada je nastao prelom u našoj Partiji u pogledu držanja pred klasnim neprijateljem i kada su bili sve rjeđi slučajevi

izdajstva, a sve više primjera herojskog držanja ne samo partijaca, već i drugih svjesnih antifasista, na primjer: Spasenija Babović, Dr. Braina Fos, Krsto Popivoda i mnogi drugi koji ni pod najtežim mukama nisu htjeli da postanu oruđe policije. Baš u to vrijeme Muk je postao izdajnik umjesto da bude primjerom svima onima koji dolaze u takvo iskušenje.

Da li je Muk bio iskren i odan borac radničke klase? Odgovor na ovo pitanje leži u njegovom izdajničkom držanju pred klasnim neprijateljem. Onaj ko je iskren i odan borac radničke klase dokazaće to u časovima iskušenja i pod cijenu svoga života. A izdajnik Muk je pod svaku cijenu htio da spasi svoj kukavni život iako mu nije prijetila opasnost, već je pod prvim batinama počeo sve izdavati.

Muk je znao vrlo vješto hohštaplirati sa svojom revolucionarnošću i hrabrošću. On je uspio mnoge blefirati i ubjediti u to, tako da ispočetka mnogi drugovi nisu htjeli vjerovati da je postao izdajnik. Ali kad čovjek analizira njegove postupke u toku njegova rada i držanja pred policijom i sudom, tada postaje njegova izdaja razumljiva. Njegova taština i hvalisavost ide tako daleko da čak i na policiji, pred istražnim sudom i na samoj raspravi, upravo se trudi da dokaže kako je on važna ličnost. Kako je on tobože bio, možda ne vođa, a ono jedan od najodgovornijih članova CK, itd. Ovo je posljednje prosta laž, jer on u vrijeme hapštenja uopće nije bio u rukovodstvu. Ali on to nije htio pred klasnim neprijateljem kazati samo da mu ne bi »ugled« pao. On se hvalisao pred klasnim neprijateljem kako je »Januarski proglas« njegovo djelo, samo da mu poraste »ugled« u očima policije i suda. On se prsto trudi da dokaže kako je on bio upućen u sve poslove. Razumije se da on kod toga ne šteti nikoga. Glavno je da se njegova herostratska slava čuje na sve strane.

Videći s kim ima posla, policija ga iskorištava da on preuzme na sebe ulogu tvorca narodnog fronta i jedinstvene radničke partije. I on kod toga daje u pandže policiji mnoge nevine ljude, ali glavno je da njegova taština bude zadovoljena. Baš u tome i jeste najveći zločin ovog izdajnika i jedinstven svoje vrsti u našoj Partiji, što je on poslužio klasnom neprijatelju da kompromituje u očima širokih masa Komunističku Partiju i njen CK, izdavajući se za ono što u stvari nije bio. Klasni neprijatelj je pomoću ovog bjednika pokušao da dokaže kako u vođstvu Komunističke Partije sjede bezkarakterni ljudi i kukavice. On je nastojao da pomoću toga izdajnika okalja zastavu naše Partije koju su cijenom svog života visoko digli takvi heroji kao što su bili sekretari CK naše Partije Đuro Đaković, Hečimović, Božo Vidas (Vuk) i mnogi drugi koji su pali junačkom smrću u beogradskoj i zagrebačkoj glavnači. U isto vrijeme dok ovaj izdajnik sramoti našu Partiju i CK, naš CK gubi iz svojih redova jednog od najboljih svojih članova koji je pao junačkom smrću na bojnopolju Španjolske za slobodu i demokraciju, druga Blagoja Parovića. Evo takvih heroja bilo je i ima ne malo u našoj Partiji i to nam je garancija da pomoću nikakvih izdajnika, pa ni Mukovog kalibra, klasni neprijatelj neće ocrniti u očima širokih slojeva našu Partiju i njen CK.

Mnogi će se pitati: Pa dobro, kako je ipak mogao takav tip da se makar i kratko vrijeme održi na takvom visokom forumu? Mi ćemo u vezi sa jednim drugim sličnim slučajem pisati kada bude za to vrijeme. Sada možemo kazati samo to da je on u svome radu ispoljavao osim već spomenutih nedostataka i političku nezrelost i kolebanje. Baš zbog toga on je bio odstranjen sa rukovodstva već prije nego što je bio uhapšen.

Izdajnika Adolfa Muka Komunistička Partija za sva vremena izbacuje iz svojih redova. Njegov slučaj neka bude pouka za naše članstvo, a naročito za one koji misle da se prema izdajnicima može pomirljivo postupati i oprastati. . .

T. T.«

Odmah ispod ovog članka u *Proleteru* stoji da su »Odlukom CK KPJ isključeni iz Partije:

Adolf Muk, radi izdajstva, provokacije i služenja klasnom neprijatelju za svagda;

Lazar Milančević, radi izdajstva i provokacije;

Đorđe Jovanović — Jarac, Đulić, Mutimir Popović, Milan Radovanović, Franović i Stefan Mitrović, radi izdajničkog držanja pred klasnim neprijateljem;

Stanko Kovačević, radi nedostojnog držanja pred klasnim neprijateljem«.

U drugom članku pod naslovom »Još o izdajniku Muku« piše:

»...Mi smo već kazali da je Muk u radničkom pokretu poznat već od 1919. godine. U glavnom njegov djelokrug bio je jedno provincijsko mjesto i okolina. Tu je on važio kao 'dobar komunista', jer je bio više puta hapšen. No, važno je ovdje uzeti u obzir i to da Muk nije bio ni radnik ni seljak, nego trgovac i suvlasnik radnje od nekoliko stotina tisuća vrijednosti. Ali ni ovo ne bi bilo tako važno da Muk nije bio zaista obdaren jakom crtom privatnog vlasnika. U njemu su se borile dvije duše: jedna ga je vukla k udobnom životu malograđanina, a druga na političko polje. Ova druga bila je glas iz njegove prošlosti, potstrekivan uz to još i njegovom taštinom, ali je u odsudnom momentu kušnje i taj slabi glas iz prošlosti posve zamro. Pobjedila je ona prva duša kada je Muk stajao pred Vujkovićem, koja mu je šapnula: 'Pa ti nisi radnik, pljuj na sve i vrati se u dućan'. Da, ali to vraćanje u dućan ne ide tako jednostavno. Od njega se je tražilo da izda Partiju, da izda svoje drugove i on na to laka srca pristaje, jer ga ni sa Partijom, ni sa njegovim drugovima nije nikakva čvršća veza vezala.

Politički i teoretski Muk je bio vrlo slab. Osim toga on nije izrastao i radio u masovnom pokretu, u nekom jačem industrijskom centru. Nije se razvio u radničkim masama i pokretima, a intelektualno bio je odviše slab, da učenjem sam nadoknadi ono što nije mogao iskustvom steći. Politički konfuzan i sa menjševičkim shvatanjem po raznim pitanjima, on je često pravio gluposti na terenu i time izazivao nepovjerenje i krnjio ugled rukovodstvu Partije. Za vrijeme procesa protiv trockističkih bandita u Moskvi 1936. god., on je imao stav kao što su ga imali mnogi socijal-demokrati i malograđanski filistri: 'Nije trebalo baš sada u toj situaciji streljati te ljude, jer će nam to samo škoditi', govorio je on.

Pred klasnim neprijateljem on se očajno glupo držao ili se samo tako pravio da prikrije svoju izdaju. Na zahtjev da izda nekog druga, on pristaje ako mu policija dađe časnu riječ da dotičnog neće tući. Kad su ovoga poslije isprebijali na mrtvo ime, on se tobože čudio kako su samo mogli Vujković i njegovi pomoćnici da prekrše zadanu riječ.

Poslije svih svojih izdaja i provokatorskog držanja na policiji i sudu, on sam kaže da je završio svoju političku karijeru u radničkom pokretu, ali ipak piše da mu je 'savjest čista'. On izjavljuje pred drugovima u zatvoru da će sada u zatvoru učiti neke strane jezike i visoko knjigovodstvo 'da bi se osigurao budućnost'.

Slučaj izdajnika Muka je skupo plaćena pouka za našu Partiju, ali se ne smije dozvoliti da se zbog toga poljulja vjera u našu Partiju i ubije ugled rukovodstva Partije. Pojedinci dolaze i odlaze, ali CK kao forum ostaje i treba da se čuva njegov autoritet...

Zagorac«

O Adolfu Muku i njegovom držanju u istrazi i na sudu piše i dr Ivan Ribar u *Političkim zapisima*, knj. III:

»Kada smo već kod španjolskih dobrovoljaca, treba da pomenem poznatog Ivana Muka, koji je s izvjesnim brojem dobrovoljaca trebalo da pođe za Španiju jednim brodom, usidrenim u blizini luke Petrovca u Crnoj Gori. Prije negoli je brod krenuo upali su žandarmi na brod, vezali sve dobrovoljce kao i Muka, i uputili ih u Upravu grada u Beograd. Cijela policija, počevši od ministra Korošca do poslednjeg agenta, obradovala se ovom bogatom plijenu, naročito zbog Muka, čije se ime spominjalo u mnogim optužnicama protiv komunista pred državnim sudom. Od prijatelja Bore Prodanovića bili smo upućeni Vladi Simić i ja da se javimo Upravi grada kao advokati Mukovi, i da protestiramo protiv mučenja, kojima je bio izvrgnut u glavnjači. Došli smo jedan za drugim pred tadašnjeg šefa odjeljenja opšte policije, poznatog Dragog Jovanovića. Protiv običaja, odmah nas je primio vrlo uljudno pošto smo mu saopćili da smo došli radi Muka, kojeg prebijaju agenti. Jovanović, je odmah telefonski naredio da se dovede Muk. Iznenađeni ovom neuobičajenom ljubaznošću odmah smo pomislili da ima nešto čime policijska vlast hoće da nas predusretne. Kada je Muk ušao u sobu, začudilo nas je, iako ga nijesmo prije poznavali, da je dobro i čisto obučen, izbrijan i po spoljašnosti vrlo dobrog izgleda. Prije toga nikada nije postojao slučaj da je uopće makar koji stanovnik glavnjače mogao da razgovara sa svojim braniocem... Čim je Muk došao, odmah mu je Jovanović ponudio cigaretu i kazao da se njegovi branioci interesuju za postupak u pritvoru. Muk je odmah, ne obraćajući se nama, odgovorio da se sa njim vrlo dobro postupa, da dobiva redovno dobru hranu, i da nema nikakve žalbe... Kasnije smo saznali da je Muk sve priznao; da je u svom priznanju teretio drugove; da je napisao sve što zna i ne zna, što je pitan i što nije bio pitan. Ja sam ga posjetio poslije na Adi u istražnom sudskom zatvoru, kada je dobio optužnicu, i na moje pitanje, da li ima što da kaže u svoju odbranu protiv iznesenih optužbi, odgovorio mi je kratko i suho, da nema ništa, dopuštajući mi da kao branilac mogu kazati sve ono što mislim da je potrebno reći. Na pretresu pred Državnim sudom u svojoj konačnoj riječi, Muk je kazao da ga ne interesira presuda Državnog suda; da ima jedan drugi sud koji je već donio protiv njega presudu, a mislio je pri tome na Partiju, koju je izdao. Da nije priznao inkriminisana djela i da nije pokazao svoje drugove i izdao svoju Partiju on bi bio osuđen najmanje na robiju od 20 godina, a ovako, zbog priznanja i pokajanja i izdaje drugova i Partije, što mu je sud uzeo u olakšicu, osuđen je na 10 godina...«

Na osnovu sjećanja Katice Muk-Franović i Jova Zagore dâ se zaključiti da je Adolf Muk poslije suđenja ostao još nekoliko dana u beogradskoj glavnjači da bi odatle bio sproveden u poznatu robijašnicu komunista u staroj Jugoslaviji, u Sremskoj Mitrovici. Po dolasku u kaznionicu nalazio se izvjesno vrijeme skupa sa ostalim drugovima, da bi kasnije bio bojkotovan od strane zatvorenih komunista. Najveći dio kazne proveo je u samici, kako tvrdi Katica Muk. Izgleda da je Adolfu Muku 1939. godine i onako blaga kazna smanjena na polovinu tj. sa 10 na 5 godina.

Poslije izdržane kazne od 5 godina, tj. 4. marta 1942. godine, Adolf Muk je zajedno sa Antunom Franovićem sproveden iz Sremske Mitrovice za Sarajevo, pa zatim za Mostar i Dubrovnik, da bi konačno bio smješten u kotorski zatvor. U Kotor je stigao 5. jula 1942. godine, što znači da je puna 4 mjeseca prebacivan od Sremske Mitro-

vice do Kotora. U Kotoru se dugo širila verzija da je Adolfa Muka zvao prefekt Boke Kotorske Skaselati i predlagao mu da živi u Italiji sa porodicom, da se odrekne komunističkih ideja i saraduje sa njima, što je Adolf Muk energično odbio. Iz kotorskog zatvora sproveden je 14. aprila 1943. godine u hercegnovski zatvor, a ubijen 21. aprila 1943. godine negdje u Sutorini, na putu od Igala za Debeli brijeg. Odveden je iz hercegnovskog zatvora toga dana rano ujutro u jednom kamionu u kome je bilo 7 karabinijera. Priča se da je prilikom odvođenja na gubilište Muk rekao: »Više volim da budem pogubljen od fašista kao komunista nego od komunista kao izdajica«.

Njegova žena Katica, poslije povratka iz koncentracionog logora u Italiji, zatražila je od italijanskih okupatorskih vlasti u Kotoru da posjeti Adolfa, ali joj to nijesu dozvolili. Međutim, tačno je da su ga posjetili u hercegnovskom zatvoru kćer Aurora i sin Adolf sa jednom rođakom i to uz pomoć zatvorskog stražara Dončića, četiri dana pred njegovo pogubljenje.

Tragično završavaju i njegova dva brata — Artur i Tripo. Artur je pretučen u kotorskom zatvoru gdje je i umro 11. marta 1941. godine. Drugi brat Tripo Muk, obješen je od Njemaca na Cetinju 10. septembra 1944. godine. Prilikom odvođenja na streljište glasno je doviknuo Milanu Počeku: »Nama ne bi suđeno da mremo prirodnom smrću«. Tripo je tu mislio na braću Adolfa i Artura i sebe samoga.

Prikupljanje i transport dobrovoljaca za Španiju sa crnogorskog primorja i iz Boke Kotorske marta 1937. godine koji je označio početak kraja i političkog kraha Adolfa Muka sigurno je bio zamišljen kao značajan poduhvat KPJ, pa je utoliko čudnije zašto je ova akcija onako olako otkrivena. Pouzdano se može zaključiti da je nekoliko visokih partijskih funkcionera saradivalo na realizaciji ovog zadatka: Milan Gorkić u inostranstvu, Adolf Muk i Antun Franović na brodu »La Corsse« i Ljubomir Vušović na kopnu Boke Kotorske i crnogorskog primorja, kao i dr Braina Fos Rudin koja je služila kao visoka partijska veza.

Uglavnom propast ove akcije, koja je imala realne izgleda da se ostvari da su se iole poštovala pravila komunističke konspiracije, imala je teške posljedice, ako ni po čemu drugo, a ono po onome što piše u obrazloženju presude Muku Adolfu i drugovima: »Optuženi Adolf Muk je pred islednom policijskom vlasti rasvetlio potpuno i precizno čitavo organizovano stanje Komunističke partije u kraljevini Jugoslaviji...«.

Mi kažemo »pravila komunističke konspiracije«, jer u sjećanjima Antona Matkovića koja nose naslov *Revolucionarni radnički pokret u Kotoru između dva rata (1918-1914)* na str. 21 piše:

»Profesor Vušović došao je u Kotor sa Nikom Srzentićem kod druga Pera Bukilice sa zadatkom da se organizuje prebacivanje španskih dobrovoljaca sa obale do broda koji će biti udaljen van teritorijalnih voda cca 6 do 7 morskih milja od obale.

Jedan naš simpatizer brodovlasnik motornog drvenog malog brodića, zvan »Mali Jovo« (bracera) pristao je na naš predlog da sa obale prebaci, preveze neke naše drugove do broda koji će biti van teritorijalnih voda udaljen.

Nekoliko puta imali smo sastanak u kafani »Dojmi« da utvrdimo sve detalje oko dolaska dobrovoljaca, njihov eventualni smještaj i prebačaj do broda«.

Jednog dana pozvat je naš drug Pero Bukilica od jednog simpatizera Narodnog fronta koji mu je rekao slijedeće:

»Sve što radite na vašim sastancima u kafani »Dojmi« policija znade tj. da pripremate prevoz komunista iz Crne Gore za Španiju«. Pored ovog rekao mu je slijedeće: »da mu je poznato sa mjerodavnog mjesta da je Ministarstvo unutrašnjih poslova iz Beograda pred nekoliko dana uputilo Sreskom načelstvu u Kotoru šifrovanu depešu slijedećeg sadržaja (otprilike ove sadržine):

»Parabrod »La Corse« stići će u blizini Budve... radi ukrcavanja crnogorskih komunista za Španiju. Sve one koji se nađu na kraju ili na brodu uhapsite. Brod bez obzira na teritorijalnu udaljenost dovesti u luku i temeljito pretresti te o tome podnijeti hitan izvještaj. Obavješteni su o gornjem Ratna mornarica koja će sudjelovati u hvatanju broda kao i Ministarstvo finansija koje će staviti na raspoloženje svoje kontrolne brodove«.

O svemu ovome odmah su bili obavješteni drugovi na sastanku. Predlagala se izmjena dolaska broda kao i mjesto ukrcaja dobrovoljaca, jer se imalo za to vremena.

Profesor Vušović protivio se našem predlogu sa motivacijom: »Imam specijalna ovlašćenja za to i od određenog datuma dolaska broda ne može se odustati«. Znači da ne vjeruje obavještenju pa kaže: »da vlada Stojadinovića jedva čeka da se na ovaj način rješi crnogorskih komunista«.

Na naše pitanje kako on to znade odgovorio je »Meni je rečeno na nadležnom mjestu u Beogradu«. Koje je to nadležno mjesto nije htio da kaže.

Brod »La Corse« došao je pred Budvu i isti je bio silom doveden na Zeleniku. Na brodu bila su 2 putnika koje policija nije prepoznala, zato je na brod otišao neki dopisnik-novinar, inače poznat kao propalica i on je identifikovao Adolfa Muka i Anta Franovića koji su bili odmah uhapšeni«.

Svoje poslednje dane Adolf Muk je proveo u Kotoru i Herceg-Novom, dakle u Boki Kotorskoj, onde gdje je i započeo svoju organizovanu aktivnost u revolucionarnom radničkom pokretu Jugoslavije. Boravio je u kotorskom zatvoru u onim danima kada su u njemu tamnovali i mnogi mladi komunisti — sada borci, koji su ostali vjerni KPJ i gdje je sigurno morao čuti o veličanstvenom ustanku naroda Jugoslavije pod vođstvom komunista protiv fašističkih okupatora. Tu ga je u kotorskom zatvoru poslednji put i vidjela Filomena Stojanov iz Kotora o čemu u sjećanjima koja se čuvaju u Arhivu radničkog pokreta Istorijskog instituta u Titogradu piše:

»Zajedno sa mužem Filomena je bila uhapšena 1942. u jesen. Kada su je vodili na saslušanje u podrumskom hodniku, pred jednom ćelijom — samicom, ugledala je čovjeka sasvim sijeda ili bez kose, podbula, kao da ga nikada sunce nije ni vidjelo. Kada joj je mahnuo rukom tek tada je prepoznala u toj osobi Adolfa Muka. Da joj se nije javio ne bi ga prepoznala, toliko je bio izmrcvaren i beskrvan«.

Tako se na kraju tragično završio jedan ipak nesvakidašnji život.

Résumé

UN EMPRISONNEMENT ET SES ÉCHOS Quelques fragments sur la vie et le travail d'Adolphe Muk de Kotor

Velimir RADOVIĆ

La guerre civile qui en 1936 a éclaté en Espagne a provoqué une vague de manifestations antifascistes dans le monde entier, comme signe de solidarité avec la lutte du peuple espagnol contre le fascisme. Le Parti Communiste Yougoslave a organisé l'expédition des volontaires dans l'armée républicaine espagnole et dans le groupe des brigades internationales.

Dans une ces actions, en mars 1937, sur le bateau français »La Corse« a été arrêté Adolphe Muk, quelque temps membre du Comité Central du Parti Communiste Yougoslave et Anton Franović, également fonctionnaire du Parti Communiste. La police politique de Belgrade triomphe puisqu'elle a en mains Adolphe Muk, haut fonctionnaire du parti communiste illégal yougoslave, comme elle le considère. Au cours de l'interrogatoire, dans la prison centrale Glavnjača à Belgrade, Adolphe Muk reconnaît son action communiste, trahit le Parti et de nombreux camarades et découvre encore à la police de nombreux moments importants de la vie du parti communiste yougoslave.

Lors du jugement à Belgrade en 1937, Adolphe Muk est condamné à la peine de 10 ans de travaux forcés et à la perte permanente de ses droits d'honneur et Franović Anton à 5 ans de travaux forcés et à 5 ans de perte de ses droits d'honneur. Ils ont supporté cette peine au pénitencier connu de Sremska Mitrovica.

Le Parti Communiste Yougoslave immédiatement démasque Muk comme traître et le rejette de ses rangs »pour toujours«. Dans le journal du Parti »Prolétaire« ont alors apparus deux articles qui démasquaient Muk. Ces articles sous des pseudonymes sont réellement écrits par Josip Broz. Les communistes-détenus boycottent Muk à Sremska Mitrovica et l'isolent de leurs rangs comme traître. De Muk écrit encore dans ses mémoires le Dr Ivan Ribar.

Le 4. mars 1942, Muk est transporté de Sremska Mitrovica dans la prison de Kotor. Puisqu'il a refusé sa collaboration aux Italiens, en avril 1943 il a été conduit dans la prison de Herceg-Novi d'où le 21. avril 1943 il a été emmené vers Debeli Brijeg et fusillé.